

# Spis rzeczy

## **Przedmowa 1–2**

## **Rozdział 1. Problemy i pożytki historii socjologii 3–17**

- (1) Czy historia nauki jest potrzebna uczonym? 4
- (2) Aspekty historii socjologii 7
- (3) W jakim celu uprawia się historię socjologii? 10
- (4) Trzy zakresy historii socjologii 13

## **Rozdział 2. Od *polis* do społeczeństwa obywatelskiego 19–75**

- (1) W poszukiwaniu źródeł teorii społeczeństwa 20
  - (2) Platon 23
  - (3) Arystoteles 27
  - (4) Społeczny horyzont *polis* 33
  - (5) Odkrycie społeczności powszechnej: stoicyzm 35
  - (6) Społeczeństwo jako wspólnota wartości: chrześcijaństwo 39
  - (7) Średniowieczny organicyzm i św. Tomasz z Akwinu 43
  - (8) Nowe horyzonty myśli społecznej ery Odrodzenia 47
    - Społeczne ramy renesansowej myśli społecznej 49
    - Machiavelli 51
    - Bodin 53
    - Renesansowe utopie 54
    - Montaigne 56
    - Dygresja o reformacji 58
  - (9) Prawo naturalne a społeczeństwa ludzkie (XVII wiek) 60
    - Nowożytna doktryna prawnonaturalna wobec tradycji 61
    - Zróżnicowanie doktryny prawnonaturalnej 64
    - Koncepcje stanu naturalnego: Hobbes a Locke 66
    - Idea umowy społecznej 69
    - Niekonsekwencje myślenia prawnonaturalnego 69
  - (10) Vico: narodziny historii kultury 71
- Uwagi końcowe: socjologiczne pytania przed socjologią 74

**Rozdział 3. U progu nowoczesności:  
filozofia społeczna Oświecenia 77–133**

- (1) Czym było Oświecenie? 78
- (2) Oświecenie francuskie 85
- Voltaire i filozofia historii 86
  - Montesquieu: początki socjologii historycznej 88
  - Rousseau: natura a życie w społeczeństwie 91
  - Materialiści a teoria społeczeństwa 95
  - Turgot i Condorcet: teoria postępu 98
- (3) Oświecenie brytyjskie, czyli szkockie 102
- „Eksperymentalna” nauka o naturze ludzkiej 103
  - Rozum a uczucie: geneza społeczeństwa 105
  - Podstawy życia społecznego według Smitha 108
  - Działania jednostek a ład społeczny 111
  - Teoria rozwoju społecznego 113
  - Od barbarzyństwa do cywilizacji 115
  - Utylitaryzm Benthama 117
- (4) Oświecenie niemieckie 119
- Kant: antropologia filozoficzna i historiozofia 120
  - Herder: naród i pluralizm kulturowy 125
- (5) Oświecenie polskie 129
- Uwagi końcowe 132

**Rozdział 4. Porewolucyjne ideologie  
jako teorie społeczne 135–176**

- (1) Konserwatyzm 136
- Pojęcie konserwatyzmu 137
  - Antyracjonalizm myśli konserwatywnej 138
  - Krytyka oświeceniowych koncepcji natury ludzkiej 139
  - Antyatomizm konserwatywnej filozofii społecznej 140
  - Pluralistyczna koncepcja społeczeństwa 141
  - Problem więzi społecznej 142
  - Konserwatyzm a teoria socjologiczna 143
- (2) Liberalizm 144
- Liberalizm czy liberalizmy? 145
  - Liberalizm a Oświecenie 146
  - Indywidualizm myśli liberalnej 148
  - Samorządny ład społeczny 149
  - Uniwersalizm liberalizmu 151
  - Liberalizm a teoria społeczeństwa 151
- (3) Utopijny socjalizm i komunizm 152
- Czym były socjalizm i komunizm? 153
  - Socjalizm utopijny wobec Oświecenia i rewolucji 155
  - Krytyka społeczeństwa burżuazyjnego 157
  - Ideał społeczny 158
  - Myśl socjalistyczna a nauka społeczna 159

**(4) Teoria społeczna Saint-Simona 161**

- Kryzys i drogi wyjścia z kryzysu 162
- Idea nauki społecznej 163
- Spółeczeństwo industrialne 164
- Industrializm a militarizm 166
- Oryginalność Saint-Simona 167
- Wpływ Saint-Simona 168

**(5) Nacjonalizm 169**

- Co to jest nacjonalizm? 170
- Źródła nacjonalistycznej ideologii 173
- Nacjonalizm a nauka społeczna 174

Uwagi końcowe 175

**Rozdział 5. Historiografia**  
**jako badanie „stanu społecznego” 177–193**

**(1) Francuscy historycy okresu restauracji 179**

- Idea cywilizacji 181
- Historia jako walka klas 183
- Prawidłowość procesu historycznego 184

**(2) „Historia kultury” Lelewela 184**

**(3) Socjologia historyczna de Tocqueville’a 185**

- Metoda de Tocqueville’a 186
- Demokracja i arystokracja jako typy społeczeństw 187
- Spółeczeństwo demokratyczne a centralizacja 189

**(4) „Socjologia” historyków konserwatywnych 191**

Uwagi końcowe 193

**Rozdział 6. Filozofia jako teoria społeczeństwa:**  
**Hegel 195–209**

**(1) Filozofia jako teoria społeczna 196**

**(2) Hegel wśród prądów ideowych epoki 198**

**(3) Społeczeństwo obywatelskie i państwo 200**

**(4) Filozofia historii 206**

Uwagi końcowe 208

**Rozdział 7. Materializm historyczny Marksa i Engelsa 211–242**

**(1) Marksizm historyczny i marksizm współczesny 212**

**(2) Od antropologii do teorii społeczeństwa 214**

**(3) Teoria formacji społeczno-ekonomicznych 219**

**(4) Klasy społeczne i struktura klasowa 223**

**(5) Socjologiczna teoria państwa 227**

**(6) Świadomość społeczna 230**

**(7) Rozwój społeczny 232**

**(8) Metoda Marksowska 237**

Uwagi końcowe 242

**Rozdział 8. Wczesny pozytywizm i początki socjologii 243–278**

**(1) Pojęcie pozytywizmu 244**

Antykrytycyzm 246

Krytyka metafizyki i fenomenalizm 247

Naturalizm: przyrodoznawstwo jako nauka wzorcowa 248

Fakty społeczne jako rzeczy 248

Badanie faktów bez ich wartościowania 249

Nauka jako podstawa inżynierii społecznej 250

**(2) Socjologia Comte'a 251**

Kryzys społeczny a nauka 252

Socjologia w systemie Comte'a 253

Przedmiot i zadania socjologii 256

Statyka społeczna 259

Dynamika społeczna 261

**(3) Logika nauk społecznych Milla 263**

Poszukiwanie ekonomii społecznej 263

Mill a Comte 265

Millowski program socjologii 268

**(4) Fizyka społeczna Quételeta 271**

**(5) Pozytywizm a dalszy rozwój socjologii 276**

**Rozdział 9. Socjologia ewolucjonistyczna 279–318**

**(1) Pojęcie ewolucjonizmu w naukach społecznych 280**

**(2) Teoretyczne założenia ewolucjonizmu 283**

**(3) Ewolucjonistyczna metoda porównawcza 287**

**(4) System socjologiczny Spencera 290**

Historyczne losy spenceryzmu 290

Idea ewolucji ponadorganicznej 291

Instytucje społeczne 293

Społeczeństwo jako organizm 294

Jednostki a społeczeństwo 296

Kierunek ewolucji społecznej 297

Od militarystyki do industrializmu 298

Czynniki ewolucji społecznej 302

**(5) Ewolucjonistyczna antropologia społeczna 304**

„Nauka o kulturze” Tylora 305

Socjologiczna antropologia Morgana 307

**(6) Przyczyny dezintegracji ewolucjonizmu w socjologii 310**

Człowiek jako czynnik ewolucji 312

Przyroda jako czynnik ewolucji 313

Społeczeństwo i kultura jako czynniki ewolucji 314

Konflikt i walka jako czynniki ewolucji 315

Uwagi końcowe 316

**Rozdział 10. Psychologizm i psychosocjologia 319–358**

- (1) Pojęcie psychologizmu 320
- (2) Psychologia ludów 324
- (3) Psychologia tłumów i publiczności 325
- (4) Teoria naśladownictwa Tarde'a 329
- (5) Instynktywizm McDougalla 332
- (6) Psychoanaliza Freuda a socjologia 334
  - Socjologiczne implikacje freudyizmu 335
  - Teoria osobowości Freuda 337
  - Teoria kultury Freuda 340
- (7) Psychologistyczna socjologia Pareta 343
  - Ideał nauki a rzeczywistość społeczna 344
  - Życie społeczne jako domena działań pozalogicznych 347
  - System społeczny i historia 352
- Uwagi końcowe 355

**Rozdział 11. Socjologizm: socjologia jako podstawowa nauka społeczna 359–408**

- (1) Pojęcie socjologizmu 360
  - Socjologistyczny naturalizm 361
  - Swoistość rzeczywistości społecznej 362
  - Autonomia i samowystarczalność socjologii 363
  - Socjologia jako podstawowa nauka społeczna 363
  - Przewyższenie ewolucjonizmu 364
- (2) Socjologia Gumplowicza 365
  - Monizm a swoistość zjawisk społecznych 366
  - Socjologia jako nauka o grupach społecznych 367
  - Gumplowiczowska koncepcja rasy 368
  - Socjologia konfliktu i „walki ras” 370
- (3) Socjologia Durkheima 372
  - Durkheim a dziedzictwo myśli społecznej 373
  - Fakty społeczne jako „rzeczy” 374
  - Filozofia człowieka rozdwojonego 377
  - Społeczeństwo jako rzeczywistość *sui generis* 379
  - Sens tezy realizmu socjologicznego 380
  - Solidarność społeczna i jej przemiany 382
  - Problem podłoża zjawisk społecznych: morfologia i fizjologia społeczna 386
  - Instytucjonalizacja zachowania się ludzkiego i niebezpieczeństwa jej braku 388
  - Organicyzm i „funkcjonalizm” w socjologii Durkheima 393
  - Socjologia jako społeczna wszechnauka 394
- (4) Szkoła durkheimowska 395
  - „L'année sociologique” 396
  - Kontynuatorska działalność Halbwachsa 399
  - Zmodyfikowany durkheimizm Maussa 402
  - Oddziaływanie durkheimizmu 405
- Uwagi końcowe 406

**Rozdział 12. Historyzm i formalizm: przesłanki antypozytywistycznego zwrotu w socjologii 409–433**

- (1) Pojęcie historyzmu 411
  - „Uhistorycznienie życia” 413
  - Życie historyczne jako całość 413
  - Podejście indywidualizujące 413
  - Humanistyka jako samowiedza 414
  - Swoistość poznania historycznego 414
  - Relatywizm historyczny 415
- (2) Filozofia rozumu historycznego Diltheya 417
  - „Pozytywizm” i antypozytywizm Diltheya 417
  - Przedmiot *Geisteswissenschaften* a socjologia 418
  - Perspektywa psychologii historycznej 419
  - Obiektywizacja życia 421
  - Idea rozumienia 423
- (3) Od historii do nauki o kulturze: Rickert 426
  - Odkrycie Rickerta 427
  - Kultura i wartości 429
  - Kultura i formy 430
- (4) Od nauk o kulturze do socjologii 432

**Rozdział 13. Niemieckie projekty socjologii humanistycznej 435–493**

- (1) Pojęcie socjologii humanistycznej 436
  - Antynaturalizm 437
  - Interakcjonizm 437
  - Podmiotowy charakter interakcji społecznych 438
  - Postulat „rozumienia” 438
  - Wiedza społeczna jako samowiedza 438
- (2) „Eklektyczna synteza” Tönniesa 439
  - Źródła socjologii Tönniesa 439
  - Koncepcja socjologii 440
  - Dwa typy więzi społecznej 443
  - Status koncepcji wspólnoty i stowarzyszenia 444
- (3) „Socjologiczny impresjonizm” Simmla 447
  - Brak systemu jako światopogląd 447
  - Idea socjologii 449
  - Pojęcie formy społecznej 450
  - Socjologia formalna a psychologizm 452
  - Interakcjonizm Simmla 453
  - „Socjologizm” Simmla 455
  - Wpływ Simmla 456
- (4) Socjologia rozumiejąca Maxa Webera 458
  - Źródła nauki społecznej Maxa Webera 459
  - Chaos świata i porządek wiedzy 462
  - Typy idealne 465
  - Rozumienie działań ludzkich 466
  - „Socjologia formalna” Maxa Webera 471

Socjologia historyczna 473

Klasa, stan i partia 478

Wpływ Maxa Webera na socjologię 480

**(5) Socjologia fenomenologiczna 481**

Atrakcyjność fenomenologii dla socjologów 482

Dwie socjologie fenomenologiczne 483

Schütz jako twórca drugiej socjologii fenomenologicznej 486

Za socjologią fenomenologiczną i przeciw niej 491

Uwagi końcowe 492

**Rozdział 14. Materializm historyczny  
po Marksie a socjologia 495–541**

**(1) Przyczyny izolacji marksizmu i socjologii 496**

**(2) Tak zwany marksizm II Międzynarodówki 498**

Marksizm jako „rodzaj pozytywizmu” 499

Sfera faktów i sfera wartości 500

**(3) Pozytywny przykład socjologii marksistowskiej: Krzywicki 502**

**(4) Marksizm rewolucyjny pierwszej ćwierci XX wieku 505**

Lenin a socjologia 507

Lukácsowska krytyka socjologii 510

Gramsciego krytyka socjologii 515

**(5) O tak zwanym zachodnim marksizmie 519**

Teoria krytyczna szkoły frankfurckiej 522

Pojęcie krytyki 524

Przedmiot krytyki 527

Odkrycie psychoanalizy 530

Strukturalne przemiany systemu kapitalistycznego 533

**(6) Socjologia Mannheima 536**

Biografia intelektualna 537

Główne tematy socjologii Mannheima 538

Uwagi końcowe 540

**Rozdział 15. Pragmatyzm społeczny 543–592**

**(1) Pragmatyzm a myśl społeczna 545**

**(2) Psychologia Jamesa 548**

**(3) Dewey jako twórca pragmatyzmu społecznego 550**

**(4) Filozofia społeczna Cooleya 555**

Idea organiczności 556

Jednostka i społeczeństwo 557

Rozwój osobowości 558

Grupy pierwotne i rozwój form uspołecznienia 559

Organizacja społeczna 561

Metoda 563

**(5) Socjologia Thomasa 564**

Odkrycie psychologii społecznej 565

Dzieło o polskiej imigracji 567  
Postawy i wartości 569  
Rozwój osobowości społecznej 571  
Organizacja społeczna 573  
Analiza sytuacyjna 576

**(6) Psychologia społeczna Meada 577**

Idea behawioryzmu społecznego 578  
Gesty a symbole znaczące 580  
Koncepcja jaźni (*self*) 582  
Społeczeństwo 585

**(7) Wspólne cechy pragmatyzmu społecznego 588**

**Rozdział 16. Amerykańska socjologia opisowa 593–626**

**(1) Horyzonty socjologii opisowej 594**

Socjologia bez teorii? 595  
Przedmiot: co to jest społeczność lokalna? 596  
Metoda 599  
Główne orientacje teoretyczne 601

**(2) Szkoła chicagowska: badania miasta i urbanizmu 604**

Czym była szkoła chicagowska? 604  
Miasto jako laboratorium 605  
Teoria i badania empiryczne szkoły chicagowskiej 607

**(3) Koncepcje teoretyczne Parka 610**

Zbiorowość terytorialna a społeczeństwo 610  
Procesy interakcji 612  
Psychologia społeczna: jednostka a osoba 613  
Psychologia społeczna: zachowanie się zbiorowe 615  
Koncepcje teoretyczne Parka a badania empiryczne 615

**(4) Świat społeczny małego miasta: *Middletown* Lyndów 617**

*Middletown* (1929) 618  
*Middletown* na przełomie 619  
Powołanie nauki społecznej 620

**(5) Yankee City i funkcjonalizm Warnera 622**

Źródła funkcjonalizmu Warnera 623  
Strategia badawcza 623  
Warnerowska koncepcja struktury klasowej 624

**(6) Socjografia a rozwój myśli socjologicznej 625**

**Rozdział 17. Horyzonty antropologii społecznej 627–691**

**(1) Antropologia a socjologia 629**

**(2) Dyfuzjonizm 631**

Warianty dyfuzjonizmu 632  
Podstawowe założenia dyfuzjonizmu 634

**(3) Historyzm: Boas i jego szkoła 636**

Rodowód intelektualny Boasa 638

Spór z dziedzictwem ewolucjonizmu 638  
 W poszukiwaniu nowej teorii kultury 641  
 Problemy „szkoły” Boasa: Kroeber a Sapir 646

**(4) Funkcjonalizm 651**

Miejsce funkcjonalizmu wśród kierunków myśli antropologicznej 652  
 Teoretyczna swoistość funkcjonalizmu 655  
 Funkcjonalizm jako „socjologizm”: Radcliffe-Brown 657  
 Funkcjonalizm jako „psychologizm”: Malinowski 660  
 Poza funkcjonalistyczną ortodoksją: Evans-Pritchard 664

**(5) Psychokulturalizm 667**

Początki amerykańskiego psychokulturalizmu 668  
 Recepcja psychoanalizy: Kardiner 670  
 Krytyka psychokulturalizmu 674  
 Psychokulturalizm a problem zróżnicowania społecznego 676

**(6) Neoewolucjonizm 678**

Neoewolucjonistyczna teoria kultury White'a 679  
 Ekologia kulturowa a neoewolucjonizm: Steward 681

**(7) Strukturalizm 683**

Strategia Lévi-Straussa 685  
 Zasadnicze idee strukturalizmu Lévi-Straussa 688

Uwagi końcowe 690

**Rozdział 18. Teorie cywilizacji 693–750**

**(1) Pojęcie cywilizacji 695**

**(2) Morfologia kultury Spenglera 696**

Charakter dzieła Spenglera 697  
 Orientacja teoretyczna 698  
 Wielość i różność kultur ludzkich 700  
 Kultury jako „organizmy” 700  
 Kultura a cywilizacja 702  
 Wpływ Spenglera 703

**(3) Alfred Weber: kultura *versus* cywilizacja 704**

**(4) Toynbee: studium historii cywilizacji 707**

Toynbee a Spengler 708  
 Koncepcja cywilizacji 709  
 Prawidłowości rozwoju cywilizacji 711

**(5) Integralistyczna socjologia Sorokina 714**

Koncepcja socjologii integralistycznej 716  
 Natura rzeczywistości społeczno-kulturowej 719  
 Podstawy socjologii Sorokina 721  
 Supersystemy społeczno-kulturowe i ich dynamika 725

**(6) Historia a nauki społeczne: szkoła „Annales” 729**

Teoria społeczna szkoły „Annales” 731  
 Koncepcja cywilizacji 734  
 Problem historii mentalności 736

**(7) „Figuracyjna” socjologia Eliasa 738**

Wielki outsider socjologii XX wieku 739

Proces cywilizacji 741

Założenia teoretyczne 744

Uwagi końcowe 749

**Rozdział 19. Polska odmiana  
socjologii humanistycznej: Znaniecki 751–781**

- (1) Świat doświadczenia jako świat wartości 754
- (2) Pojęcie systemu (układu) ograniczonego 758
- (3) Socjologiczne aspiracje Znanieckiego 759
- (4) Systemy przyrodnicze a systemy kulturowe: koncepcja  
współczynnika humanistycznego 761
- (5) Socjologia wśród nauk o kulturze 763
- (6) Socjologia jako nauka o systemach wartości i czynności  
społecznych 766
- (7) Socjologia jako nauka nomotetyczna 772
- (8) Źródła materiału socjologicznego 775
- (9) Socjologia a praktyka społeczna 778

Uwagi końcowe 779

**Rozdział 20. Neopozytywizm w socjologii 783–804**

- (1) Socjologiczny neopozytywizm a tradycja pozytywistyczna 787
- (2) „Empiryczna socjologia” Neuratha 790
- (3) Początki neopozytywizmu w USA: Lundberg 795
- (4) Dalsze losy neopozytywizmu w socjologii 801

Uwagi końcowe 804

**Rozdział 21. Funkcjonalizm i jego krytycy 805–855**

- (1) Funkcjonalizm jako orientacja swoista 806
  - Holizm 808
  - Socjologizm metody funkcjonalnej 809
  - Wyjaśnianie funkcjonalistyczne 810
  - Wymogi funkcjonalne 810
  - Ład społeczny głównym przedmiotem zainteresowania 811
  - Ahistoryzm 812
- (2) Teorie socjologiczne Parsonsa 813
  - Znaczenie teorii Parsonsa 814
  - Działanie społeczne 817
  - System działania społecznego 819
  - Ewolucja społeczna 823
- (3) Spór o funkcjonalizm w socjologii 824
  - Funkcjonalizm jako zła teoria 825
  - Funkcjonalizm jako teoria jednostronna 826
  - Funkcjonalizm jako teoria konserwatywna 827

- (4) Teoria konfliktu 828**
  - Umiarkowane wersje „teorii konfliktu” 830
  - Radykalna wersja teorii konfliktu 832
  - Socjologia konfliktu Collinsa 835
- (5) Teoria wymiany 838**
- (6) Socjologia życia codziennego 842**
- (7) Goffman: nowa socjologia? 844**
- (8) Neofunkcjonalizm 850**
- Uwagi końcowe 854**

## **Rozdział 22. Współczesna myśl socjologiczna 857–944**

- (1) Wokół dyskusji o kryzysie socjologii 861**
  - Manifest Gouldnera 862
  - Struktura rewolucji naukowych 865
  - Powrót filozofii 868
  - Destrukcja obiektywizmu 872
  - Etnometodologia 874
  - Nowy idealizm? 876
- (2) Giddens: *agency and structure* 880**
  - Wobec socjologicznej tradycji 883
  - „Podwójna hermeneutyka” nauk społecznych 885
  - Teoria strukturacji 886
  - Problem nowoczesności 887
- (3) Bourdieu: konstruktywizm strukturalistyczny 889**
  - Dorobek naukowy Bourdieu 890
  - Zasadnicza orientacja teoretyczna 891
  - Habitus 894
  - Klasy społeczne 895
  - Pole 899
  - Socjologia socjologii 900
- (4) Foucault: dyskurs i władza 902**
  - Foucault a socjologia 902
  - Archeologia wiedzy 905
  - Teoria władzy 907
  - „Negatywna struktura społeczeństwa” 909
- (5) Socjologia a postmodernizm 910**
  - Co to jest postmodernizm? 911
  - Postmodernizm jako wyzwanie dla socjologii 915
  - Spółeczeństwo ponowoczesne 916
  - Ponowoczesna socjologia? 918
- (6) Habermas: teoria działania komunikacyjnego 921**
  - Habermas wobec dziedzictwa Marksa i marksizmu 923
  - Filozofia nauki Habermasa 925
  - Praca a interakcja 926
  - Działania komunikacyjne 929
  - Świat przeżywany a system społeczny 931
  - Reafirmacja nowoczesności 934

**(7) Luhmann: teoria systemów autopoietycznych 935**

Teoria systemu społecznego 937

Funkcjonalne podsystemy społeczeństwa nowoczesnego 939

Teoria poznania 941

Uwagi końcowe 942

**Zakończenie 945–948**

**Bibliografia 949–1019**

**Indeks osób 1020–1049**

**Indeks rzeczowy 1050–1063**

**Contents 1064–1075**